

**Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**

Циклова комісія викладачів природничих дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник директора
з навчально-методичної роботи
В. Когутик
2022 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА ОБОВ'ЯЗКОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**ОСНОВИ МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ, БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА
ОХОРОНИ ПРАЦІ
(БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
З ОСНОВАМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ)**

підготовки бакалавра
галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальність 014 Середня освіта
спеціалізації Музичне мистецтво

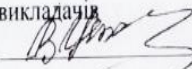
2022-2023 навчальний рік

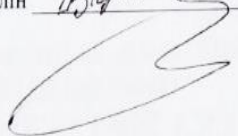
Робоча програма обов'язкової навчальної дисципліни «**Основи медичних знань, безпеки життєдіяльності та охорони праці (Безпека життєдіяльності з основами охорони праці)**» для студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)»

РОЗРОБНИК: викладач циклової комісії викладачів природничих дисциплін
Г.В. Шершун

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні циклової комісії викладачів природничих дисциплін.

Протокол від «30» 08 2021 року № 1

Голова циклової комісії викладачів природничих дисциплін В.О.Целомудра

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів -2	Галузь знань «01Освіта/Педагогіка»	Обов'язкова	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)	Спеціальність «014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)»»	РІК ПІДГОТОВКИ	
		1-й	
Загальна кількість годин – 60		СЕМЕСТР	
		1-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних -2 самостійної роботи студента - 2	Ступінь вищої освіти Бакалавр	ЛЕКЦІЇ	
		<i>16 годин</i>	<i>годин</i>
		ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	
		<i>10 годин</i>	<i>годин</i>
		СЕМІНАРИ	
		<i>6 годин</i>	<i>годин</i>
		ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ	
		<i>годин</i>	<i>годин</i>
		САМОСТІЙНА РОБОТА	
		<i>28 годин</i>	<i>годин</i>
ВИД КОНТРОЛЮ: <i>залік</i>			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить (%): для денної форми навчання – 53 / 47 (%).

Передумови для вивчення початкової дисципліни закладені у попередньому вивченні таких дисциплін, як біологія людини (анатомія, фізіологія), правознавство, цивільний захист.

2. Мета, завдання навчальної дисципліни

2.1. Мета вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності з основами охорони праці» полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку.

2.2. Завдання вивчення дисципліни передбачає опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику.

2.3. Найменування та опис компетентностей формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

2.3.1 Загальні компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання у процесі навчання основ музичного мистецтва, художньої культури, теорії і практики художньо-творчого розвитку вихованців, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук і характеризується системністю і комплексністю організації освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

ЗК 1. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 2. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 3. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність спілкуватися, вести дискусію державною мовою як усно, так і письмово, використовувати відповідну термінологію та способи вираження думки в усній та письмовій формах.

2.3.2 Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК 10. Відповідальність за забезпечення охорони життя і здоров'я учнів та дітей дошкільного віку в освітньому процесі та позаурочній діяльності.

Програмні результати навчання:

ПРУ 8. Забезпечувати охорону життя і здоров'я дітей дошкільного віку та учнів у освітньому процесі та позаурочній діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни МОДУЛЬ 1

Тема 1. Сутність БЖД. Концепція ООН про сталий розвиток людства.

Модель життєдіяльності людини. Головні визначення – безпека, загроза, небезпека, надзвичайна ситуація, ризик. Концепція ООН про сталий людський розвиток. Безпека людини, суспільства, національна безпека. Аксиоми безпеки життєдіяльності. Методологічні основи безпеки життєдіяльності. Небезпека. Поняття ризику. Концепція допустимого ризику. Визначення ризику, кількісні оцінки ризику. Системи безпеки життєдіяльності та ефективність їх функціонування. Управління ризиком та проблема допустимого ризику.

Практичне заняття 1. Ризик як оцінка небезпеки

Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи забезпечення безпечної життєдіяльності.

Психофізіологічна надійність людини як природна система захисту. Захисні властивості людського організму. Імунітет. Адаптація. Функції та властивості аналізаторів людини. Психологічні особливості людини: пам'ять, мислення, увага, емоції, характер і темперамент. Основні потреби людини та її активність. Фактори, які знижують психофізіологічну надійність. Шляхи підвищення психофізіологічної надійності людини та рівня її безпеки. Вплив біоритмів та зовнішніх енергетичних полів на рівень індивідуального ризику.

Соціалізація особистості та безпека життєдіяльності. Світогляд та мораль як фактор особистої безпеки. Самооцінка людини.

Практичне заняття 2. Визначення психологічної піддатливості людини до небезпеки. Визначення рівня стресового навантаження та самооцінки.

Тема 3. Небезпеки природного, техногенного та соціального характеру.

Природні небезпеки: літосферні, гідросферні, атмосферні, космічні стихійні лиха. Заходи спрямовані на запобігання негативної дії природних джерел небезпеки на людину. Загальні закономірності виникнення природних небезпек. Техногенні небезпеки. Антропогенний вплив на навколишнє середовище. Аварії з викидом радіоактивних речовин у навколишнє середовище. Аварії з витоком сильнодіючих отруйних речовин. Загальні закономірності виникнення небезпек. Політичні небезпеки: війни, тероризм, екстремальні ситуації криміногенного характеру. Соціальні небезпеки, викликані низьким духовним та культурним рівнем.

Тема 4. Причини виникнення та класифікація НС. Захист населення у НС.

Визначення рівня НС, регламент подання інформації про їх загрозу або виникнення. Ліквідації наслідків НС. Запобігання НС та організація дій для усунення їх негативних наслідків. Дії населення в умовах НС. Індивідуальні та колективні засоби захисту. Ліквідація наслідків впливу на людину радіоактивних, хімічних та біологічних речовин.

Практичне заняття 3. Дослідження соціальних небезпек. Засоби їх попередження. Моніторинг НС.

МОДУЛЬ 2

Тема 5. Нормативне забезпечення охорони праці в Україні. Закон України «Про охорону праці». . Державне управління охороною праці та організація ОП

Значення охорони праці для суспільства та для кожної людини. Основні статистичні показники з охорони праці в світі, Україні та за окремими галузями. Нормативно-правові акти, що регулюють відносини з охорони праці в Україні. Роль МОП у створенні міжнародних стандартів в галузі охорони праці. Законодавство з охорони праці. Право на безпечні умови праці як одне з основоположних конституційних прав людини. Загальна характеристика Закону України «Про охорону праці». Права та обов'язки працівників та власників в сфері охорони праці. Управління охороною праці. Служба охорони праці підприємства.

Тема 6. Виробнича санітарія та гігієна праці на підприємствах.

Поняття виробничої санітарії та гігієни праці. Повітряне середовище та його вплив на організм людини. Шкідливі речовини в повітрі робочої зони, їх класифікація та нормування. Мікроклімат виробничих приміщень та його нормування. Визначення температури, вологості, швидкості руху повітря. Засоби захисту працівників від дії шкідливих виробничих факторів та їх класифікація (засоби індивідуального та колективного захисту). Визначення потреби в засобах індивідуального захисту та порядок забезпечення ними працівників. Порядок зберігання та використання засобів індивідуального захисту. Забезпечення працівників миючими та дезинфікуючими засобами.

Практичне заняття 4. Параметри мікроклімату виробничих приміщень. Розрахунок повітрообміну.

Тема 7. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві.

Умови і обставини виникнення небезпечних ситуацій. Виробничий травматизм та його причини. Методи аналізу травматизму (статистичний, топографічний, монографічний, економічний). Професійні захворювання та причини їх виникнення. Профілактика травматизму та професійних захворювань. Порядок розслідування нещасних випадків. Дії свідків та потерпілих від нещасного випадку на виробництві. Дії керівника підприємства після повідомлення про нещасний випадок на підприємстві. Порядок створення комісії. Документи, що підлягають оформленню при нещасному випадку на виробництві чи професійному захворюванні. Особливості розслідування групових нещасних випадків та нещасних випадків зі смертельним наслідком. Спеціальний порядок розслідування. Аварії та особливості їх розслідування. Розслідування нещасних випадків невиробничого характеру. Звітність про стан умов праці та виробничий травматизм.

Тема 8. Основи виробничої безпеки

Електробезпека. Дія електричного струму на організм людини. Електричні травми. Чинники, що впливають на наслідки ураження електричним струмом. Класифікація приміщень за ступенем небезпеки ураження електричним струмом. Умови ураження людини електричним струмом.

Основи пожежної безпеки. Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах Показники вибухопожежонебезпечних властивостей матеріалів і речовин. Категорії приміщень за вибухопожежонебезпечністю. Основні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту. Пожежна сигналізація. Засоби пожежогасіння. Дії персоналу при виникненні пожежі. Вивчення питань пожежної безпеки працівникам.

Практичне заняття 5 Надання ПМД потерпілих від нещасних випадків. Аптечка ПМД.

МКР 2 Правові та організаційні основи охорони праці.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
ауд.		лекц.	практ.	сем.	с.р.	
	60	32	16	10	6	28
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек.						
Тема 1. Сутність БЖД та ОП. Концепція ООН про сталий розвиток людства. Ризик в житті людини.	6	4	2	2	-	2
Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи забезпечення безпечної життєдіяльності.	8	4	2	2		4
Тема 3. Небезпеки природного, техногенного та соціального характеру.	4	2	2			2

Тема 4. Причини виникнення та класифікація НС	10	6	2	2	2	4
Усього годин за модулем 1	28	16	8	6	2	12
Модуль 2						
Загальні питання охорони праці. Основи гігієни праці та виробничої санітарії. Основи техніки безпеки .						
Тема 5. Нормативне забезпечення охорони праці в Україні. Закон України «Про охорону праці».	6	2	2			4
Тема 6. Виробнича санітарія та гігієна праці на підприємствах.	8	4	2	2		4
Тема 7. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві.	6	2	2			4
Тема 8. Основи виробничої безпеки. Електробезпека. Основи пожежної безпеки	12	8	2	2	4	4
Усього годин за модулем 2	32	16	10	4	4	16
Разом	60	32	16	10	6	28

5 Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Ризик як оцінка небезпеки	2
2	Визначення психологічної піддатливості людини до небезпеки. Визначення та оцінка рівня стресового навантаження.	2
3	Дослідження соціальних небезпек. Засоби їх попередження. Моніторинг НС.	2
4	Параметри мікроклімату виробничих приміщень.	2
5	Надання ПМД потерпілих від нещасних випадків. Аптечка ПМД.	2
Разом		10

1. 7 Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Соціально-політичні небезпеки. НС	2
2	Навчання з питань охорони праці	2
3	Основи виробничої безпеки	2
Разом		6

7 САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Ризик в житті людини. Основні умови безпечної життєдіяльності людини та глобальної безпеки.	2
2	Фізіологічні, психологічні та соціальні основи забезпечення безпечної життєдіяльності.	2
3	Природні загрози та характер їхніх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки. Пожежі у природних екосистемах (ландшафтна, лісова, степова, торф'яна пожежа).	2
4	Техногенні небезпеки та їхні наслідки. Джерела радіації та одиниці її вимірювання.	2
5	Фактори ризику життя в урбанізованому середовищі.	2
6	Причини виникнення та класифікація НС	2
7	Нормативне забезпечення охорони праці в Україні. Закон України «Про охорону праці».	2
8	Виробнича санітарія та гігієна праці на підприємствах.	2
	Організація охорони праці на підприємстві	2
9	Навчання з питань охорони праці	2
10	Розслідування та облік нещасних випадків, професійних	2

	захворювань та аварій на виробництві.	
11	Профілактика травматизму та професійних захворювань	2
12	Основи виробничої безпеки. Електробезпека. Основи пожежної безпеки	4
	Разом	28

8. Теми лабораторних занять

не передбачені навчальним планом

9. Індивідуальні завдання

не передбачені програмою

10. Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

- за джерелом інформації:

Словесні методи		
Лекція	Має інформаційний характер, чіткий план. Структура лекції підпорядковується логіці предмета	Стимулює конкретно-образне мислення, активізує логічне
Пояснення	Доказовий виклад матеріалу, пов'язаний з вивченням правил, економічних законів, господарських явищ, вимог нормативного законодавства	Застосовують на лекціях, під час практичних, лабораторних занять, консультацій тощо
Розповідь	Дає послідовний виклад ознак, особливостей, якостей предметів та явищ (опис окремої категорії, поняття тощо)	Застосовують на лекціях, практичних заняттях як фрагмент
Бесіда	Розмова викладача зі студентами на підставі чіткої системи, заздалегідь визначених запитань, які підводять слухачів до активного засвоєння системи фактів, нового поняття або закономірностей	Застосовується на лекціях, практичних заняттях

Евристична бесіда	Дає її учасникам можливість самостійно знаходити можливі відповіді на проблемні питання, має розвивальний характер	
Інструктаж	Має інформативний локальний характер, дуже близький до розпорядження алгоритмічного типу. Активна роль належить викладачу	Застосовується при наданні вказівок до виконання домашнього завдання, заповнення первинних документів та форм звітності тощо
Наочні методи		
Спостереження	Забезпечує безпосереднє сприйняття явищ дійсності (господарського процесу, роботи обліково-економічного апарату)	Застосовується під час проходження виробничої та переддипломної практики
Ілюстрація, демонстрація	Показ ілюстрованих посібників, макетів документів фінансової, податкової, статистичної звітності, плакатів, малюнків на дошці, таблиць тощо. Ілюстрація передбачає показ матеріалів у статичному вигляді	Застосовується на лекціях, під час практичних занять, тощо
Практичні методи		
Вправа	Полягає у повторенні певних дій, під час яких виробляють уміння та навички застосування набутих знань як у звичайних, так і незвичайних умовах	Застосовують на практичних заняттях
Тренувальна вправа	Виконуються за певним зразком, інструкцією	
Тести	Виконуються самостійно	

- за логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

- за ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

- **за ступенем керування навчальною діяльністю:** під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних завдань.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

11. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання

Індивідуальне опитування, повідомлення; тестування, підсумкове письмове опитування; оцінювання написання творчих робіт; уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

В основу оцінювання знань студента покладені такі якісні характеристики:

- широта й глибина знань в обсязі навчальної програми;
- творче опанування теоретичного змісту курсу;
- обґрунтованість і аргументованість відповідей, точність визначень;
- самостійність і конструктивізм мислення.

Відмінно (А) студент одержує, якщо в своїй відповіді він виявив всебічні систематизовані, глибокі знання з курсу в обсязі програмного матеріалу, здатність правильно виконувати завдання, передбаченні програмою, володіння інформацією, що міститься в основній і додатковій літературі, рекомендованій кафедрою, а також продемонстрував здатність до самостійного аналізу і творчого розв'язання поставлених завдань. Така оцінка виставляється за всі правильно виконані практичні завдання.

Дуже добре (В) студент одержує, якщо у своїй відповіді він виявив знання програмного матеріалу в повному обсязі, засвоїв основну літературу, рекомендовану програмою, виконав завдання, в тому числі практичні, на рівні дескриптивного відтворення. Така оцінка виставляється за правильне виконання переважної більшості завдань.

Добре (С) студент отримує, якщо при загальному знанні програмного матеріалу студент протягом вивчення курсу у виконанні завдань припускався суттєвих помилок.

Задовільно (D) оцінюється відповідь студента, в якій він виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання і роботи, продемонстрував здатність до виконання завдань, передбачених програмою, на рівні репродуктивного відтворення. Така оцінка виставляється студенту, який володіє необхідним резервом знань для усунення допущених помилок під керівництвом викладача. При вірній відповіді лише на половину запитань студент отримує **достатньо (Е)**

Незадовільно (FX) оцінюється відповідь, у якій студент виявив серйозні прогалини в знанні основного матеріалу, допустив принципові помилки при виконанні завдань, продемонструвавши рівень, нижчий від репродуктивного

відтворення. Такий рівень виявляє невідповідність студента до самостійної професійної діяльності.

Незадовільно (F) студент отримує у випадку, якщо не виконав більшість поточних форм контролю і дав менше половини правильних відповідей на підсумкові запитання.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Система діагностики передбачає підсумкове оцінювання успішності студента за семестр, коли формою контролю знань студентів є модульний контроль.

Критерії підсумкового оцінювання знань студентів за окремий модульний контроль передбачають I модуль -38, II модуль - 42 балів, з подальшим переведенням сумарної кількості одержаних балів за двома модулями, у оцінку за національною шкалою та шкалою ECTS відповідно до табл.1.

Поточний контроль

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА																Підсумк ова	Заг.кіль к.балів		
Модуль 1 – 38									Модуль 2 - 42										
T1		T2		T3		T4		Контрольна робота	T5		T6		T7		T8		Контрольна робота		
A уд	C P.	A уд	C P.	A уд	C P.	A уд	C P.		A уд	C P.	A уд	C P.	A уд	C P.	A уд	C P.			
3	2	3	2	3	2	5	3	15	3	3	4	3	4	3	4	3	15	20	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної дисципліни	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

- навчальна програма дисципліни;
- робоча навчальна програма.
- опорний конспекти лекцій;
- методичні вказівки і завдання щодо виконання семінарських робіт з дисципліни;
- методичні вказівки щодо організації самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни;
- візуальне супроводження викладання та вивчення дисципліни;
- перелік підручників та навчальних посібників з дисципліни;
- рекомендації щодо використання інформаційних технологій навчання при вивченні дисципліни.

14. Рекомендовані джерела інформації

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. ДСТУ 2272-2006 „Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять”.
2. Конституція України. Основний закон. – К., 1996.
3. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). - Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗУ країни, 1998. – 125 с.
4. Про адміністративні порушення: Закон України. – К., 1993.
5. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 27.
6. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. – К., 1998.
7. Про охорону здоров'я: Закон України. – К., 1992.
8. Про охорону праці: Закон України. – К., 1992.
9. Про пожежну безпеку: Закон України. – К., 1993.

Основна література

1. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки: Навч. посібник/ В.В. Бегун, І.М. Науменко - К.: , 2004. – 328с.
2. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека

життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред.. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.

3. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ за ред. /Є. П. Желібо, і В.М. Пічі. – Львів: Піча Ю.В., К.: "Каравела", Львів: "Новий Світ.", 2002. – 328 с.

4. Касьянов М.А., Ревенко Ю.П., Медяник В.О., Арнаут І.М., Друзь О.М., Тищенко Ю.А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 284 с.

5. Концепція освіти з напрямом "Безпека життя і діяльності людини" / В.О.Кузнецов, В.В. Мухін, О.Ю. Буров та ін. // Інформаційний вісник. Вища освіта. – К.: Вид-во наук.-метод. центру вищої освіти МОНУ, 2001. – № 6. – С. 6–17.

6. Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д. Цивільна безпека: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008, - 158 с.

7. Мохняк С.М., Дацько О.С., Козій О.І., Романів А.С., Петрук М.П., Скіра В.В., Васійчук В.О., Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2009.- 264 с.

8. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. – К., 2008. – 286с.

9. Скобло Ю.С., Соколовська Т.Б., Мазоренко Д.І., Тіщенко Л.М., Троянов М.М. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. – Київ: Кондор, 2003. – 424с.

10. Яким Р.С. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2005. – 304 с.

11. Яремко З.М. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2005.- 301 с.

Додаткова література

1. Бегун В.В., Бегун С.В., Широков С.В. Казачков И.В., Литвинов В.В., Письменный Е.Н. Культура безопасности на ядерных объектах Украины. Учебн. пособие. – К. НТУУ КПИ, 2009, -363с.

2. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / О.С. Баб'як, О.М. Сітенко, І.В. Ківва та ін. – Х.: Ранок, 2000. – 304 с.

3. Заплатинський В. М. Полімовний тлумачний словник з безпеки. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 120 с. ISBN 978-911-01-0002-1.